НОВІ ЧАСИ

Оповідання з міщанського життя

I

Новина в нашім містечку: молодий Лакович жениться!

Преці раз надумався синок любенький! Відважився! А то вже не знати, що було й думати про нього! Вже двадцять і сім років йому минуло, а він ані гадки женитися. Хто ж таке видав? Хто ж таке чував? Що за часи настали тепер, що й міщанські хлопці такі не цікаві до жінок? Адже його тато оженився, коли мав двадцять і два роки! А він уже вислужив свої літа при піхоті, прийшов додому,— значить: бери собі жінку й починай ґаздувати! Ні! Чекає цілих три роки — й не знати, чого чекає! Чи ж не шкода часу?..

Слава богу, що жениться; тепер є знову про що в містечку побалакати. А то вже від двох тижнів про Мойку та Крукича, що побилися на торзі, тільки й бесіди було: все у сій бійці люди вже розважили, розібрали й кинули, бо знудилося те саме повторяти. Знудилося, бо се ж і не велика річ, що побилося двоє міщан: п'ють по ярмарках та й б'ються,— хіба се невидальщина.

Побалакати ж треба хоч коли, щоб язик не задеревів. На те ж і дає чоловік своїй губі їсти, щоб молола добре. Тим часом і в такім славнім місті, як наше, буває деколи — хоч буком гони, не спіймаєш нічого дотепного до розмови. Тихо так, мовби місто й не було таке стародавнє та славне. Бо ви, може, й не чували, але се стоїть у всіх учених книжках, що наше місто не яке-будь. Тут у пас польський король Ян Собєський танцював із ковалихою! Не знаю вже, як вам сказати — чи молода вона була, ся ковалиха, чи стара; але здається — молода і гарна: інакше не полакомився б король. Іще через одно наше місто славне: тут вудять

дуже смачні шинки. Різників тут багато і знають спосіб,— аж до Відня беруть ті шинки. У книжках прочитайте, коли не вірите. Та про те все — ніде правди діти — тут, кажу, буває деколи нудно, так нудно, що не знати, що з собою почати. Вийдуть господині на місто, зорудували, що мали, побалакали б іще се-те — нема про що, хоч гинь! А як же ж без того жити?

А тепер дав бог весілля. Та й неабияке весілля! Ланович — багатир, поставиться! Дванадцять жидів-музи-кантів має грати! Як же ж не тішитися з такої новини? Подай, господи, таку хоч щотижня!

Бере ж молодий Ланович — він Андрій називається — Милянову доньку, сю — коли знаєте — старшу, Юльку. Хто був би то гадав, хто був би то сподівався, що обоє поберуться? Адже старий Милян думав віддати її за попа, або за пана якогось; прибирав її, як яку панну, а не міщанську дочку,— а тут дивись: за Лановичевого синка віддає! За купецького сина, такого самого, як і він сам був колись. Правда, за багацького сина, а не якого-небудь; а все ж не такого жениха і сама панна сподівалася. Про кого ж то, як не про неї, тому рік жінки язиками плескали, що вона аж у газети писала, що вийшла би заміж за попа, або за пана із суду? "Беріть мене, каже, бо я за різника не піду". Може, на тім що й було, хто там знає! Адже не з пальця люди виссали. А тепер, дивіться: за різника віддається, і не буде з неї попаді... Потіха людям, іще й яка

Сьогодні, в неділю, на службі божій читали першу заповідь. За два тижні, на самі зелені свята, має бути весілля. Сю новину із церкви рознесли жіночки зараз таки по цілім містечку — і пішов поговір по людях, бо хоч весілля мало бути таке славне, проте тут було таки не так, як повинно було бути, дещо людям не подобалося. Ще й як не подобалося!

Навіть старий Магера не тішився новиною, хоч який близький свояк Милянів! Він вийшов сьогодні з церкви таки дуже нерадий. Одно, що був голоден — у неділю він ніколи не їсть перед службою божою, а служба

протяглася аж до першої години; він же ж любить попоїсти вчас і добре. А друге: коли виходив із церкви, почув своє вуличне прізвище — Ворона: хтось говорив про нього, зовсім спокійно говорив, і не думав зобидити, а проте вороною прозвав. Се ж гніває Магеру вже з тридцять років і, як у яку хвилину, може й дуже розсердити. Крім того, сьогодні в церкві співав хор якісь зовсім нові пісні: і "Іже херувими" не так, як досі, і "Святий боже",— інше, і "Отче наш" — інший. Що було старий Магера розженеться помогти знизу співакам на хорах своїм товстим басом, а тут хор саме у ту хвилину заведе щось таке тихеньке, що він тільки потягне голосом, аж люди озирнуться, і замовкне: зовсім упоперек потяг, а не так, як треба,— він те й сам бачив. Бог знає, що тепер за мода настала: вся церква має мовчати, а вони там на хорах мають співати! Перше ліпше було: всі люди співали. А що найгірше: і власна донька Магери, Маринця, ще й соло виводить на хорах — саме тоді, як її татові забагається на хвалу божу потягнути знизу таким басом, щоб аж стара церква задрижала. Люди кажуть, що в Маринці дуже красний голос — і її мама з того тішиться, але в старого інша думка про се: вона повинна мовчати тоді, коли тато хоче співати!

А тут іще й се весілля! Воно таки найбільше не подобалося Магері.

Вернувши додому, він скинув із себе старосвітську капоту й сів собі у кухні тільки в камізельці з рукавами, спереду — чорній, а на плечах — темно-червоний. Стара Магериха поралася тим часом коло обіду.

Кілька хвилин обоє мовчали. Магера не відзивався — і се був певний знак, що він лихий; стара се помітила і тому не починала розмови, тільки кидала спокійно пироги в окріп, по хвилі відставила залізний горнець набік і зцідила воду.

— Що ж ти на се? — почав нарешті Магера, понюхавши російської табаки, якої йому привозив один жид, що бував у Бродах... Австрійська табака далеко не така добра...

— А що ж? Та добре! — відповіла господиня, зрозумівши зараз, про що старий заводить річ.

— "Добре", кажеш! А де сумління? Що люди скажуть? Адже се всі знають.

— Нехай собі знають! Минеться.

— Минеться?!—обурився Магера.— Та я не тому, що Домінка моя похресниця, але що се за спосіб? Чотири роки зводив дівчину, а тепер бере Милянову! І фотографії посилав із війська, і листи й дарунки якісь — кохався, видко; а прийшлося женитися — багачку бере, а біднішу набік! Та й яка заміна! Домінка — дівчинка як пампушечка, як рожа, а та Юлька — як грубий сніп пшениці. Він її й не любить.

— І що з того? Чи ж я з тобою кохалася? І фотографії ми собі не посилали, і листів не писали,— я й гадки не мала, що ми обоє поберемося,— а от живемо, хвала-бо, вже тридцять кілька років!

Старий Магера покрутив носом, понюхав іще раз табаки і втер носа й вуса великою синьою хусткою з чорними цятками.

— Ти мені, стара, не забивай баки тим, як із нами було. Тепер не ті часи. Хоче брати Юльку — най бере, але нащо дурив так довго Домініку? Тільки загороджував дорогу другим женихам до неї. Чи він гадає собі, щоJ

— Яке ж тобі діло до нього?

— Яке діло? Таке діло, що стид нашій родині. Розумієш? А друге діло таке, що не люблю такого сліпака, як він: Юлька й молитов не знає. Старий, певне, понесе до попа шинки, щоб не робив короводів. А пані! А дується, як сова на слоту! Возьми ж Домінку — де, де! І вона не така бідна. А дівчина розумна.

— Ти кажеш: стид нашій родині. А се ж не був би стид, що в родині Домінки отакий Приступа сидів у криміналі ?

— Що ти мені з Приступою виїздиш? Чи Приступа її брат, чи сват, чи тато рідний? Якийсь десятий кіл у плоті — то яка із того ганьба? Але зате її тато чесний господар, добрий ремісник, її мама славна господиня, ніхто про них нічого злого не чував...

— Говори, що хочеш? Нашій родині вони не пара! Чи мають вони у своїй фамілії стільки священиків і урядників і професорів, як ми?

Се була правда, що говорила стара Магериха. В родині Домінки тільки тепер надумалися посилати хлопців до гімназії й ходило їх уже два; зате рід Магерів і Аановичів міг уже повеличатися деканом і кількома священиками, двома професорами гімназії та одним професором політехніки, одним адвокатом і кількома урядниками — і всі вони вийшли з сих родин і працювали то тут, то там у Галичині й навіть у Росії, помагали в потребі своїм — хто більше, хто менше — й були гордощами їх.

— На! їж і не балакай!—скінчила Магериха розмову й поставила перед "свого" борщ, печеню з капустою й пироги зі сметаною.

Постояла хвилинку коло нього, мовби ще щось хотіла сказати, але не сказала більш нічого,— очевидно, пора не була відповідна: нехай старий їсть спокійно.

Магера справді перестав балакати й почав їсти помалу і з увагою. Казав собі ще дати капусти, змів із тарілки всі пироги, згорнув зі стола всі кришки хліба й кинув у свій рот, потім перехрестився й пішов трохи полежати до стодоли, де було холодно. Днинка була сьогодні ясна й тепла, то старого трохи морило на сон. Врешті в неділю він дозволяв собі відпочити.

Уже дзвонили на вечірню, як Магера вийшов із стодоли, заспаний, тільки очима кліпав. Але як понюхав собі на порозі стодоли російської, зараз йому в очах прояснилося, і він побачив на лавочці в городі під яблунькою молодого

Миляна, що вчився у Львові в університеті, і свою доньку, Маринцю. Сиділи собі і щось дуже любенько розмовляли та сміялися.

Магера воркнув щось під носом невиразно, але тут його й побачив Милян, підбіг і привітався:

— Як ся маєте, вуйку?

— Добре! Як там ви? Зі Львова приїхали?

— Приїхав... Звідатися про весілля сестри... За дружбу маю бути.

— А за дружку хто буде?

— Ваша Маринця.

— Вона? А буде ж вона вам до пари? Ви пан, а вона міщанка, не носиться по-панськи.

— Пусте! Я на се не дивлюсь.

— Але люди...

— Що там люди? Хіба ж вони не знають, що ми собі від рідних сестер діти!

— Ну, коли ви нами не покидаєтеся, то я й т.ільки ні. Тут вони обидва підійшли до Маринці, що тим часом рвала собі квіти із грядки.

— Ану станьте-но ви обоє поруч себе, нехай я подивлюся, чи будете собі до пари?

— Зараз, вуйку!

І студент ухопив молоду дівчину попід руку, привів її до тата, й витягся по-воєнному на увесь зріст. Маринця сміялася, та пручалася, але студент держав її міцно й не пускав. Старий Магера подивився так, як старші оглядають вояків, і сказав:

— Н-да! Уйде! Тільки ти, паничу, не вбирай на голову того панського страхопуда, циліндра,— інакше й не пущу доньки за дружку.

— Не бійтеся, вуйку!

Магера, здавалося, нічого й не запримітив; дружба і дружка були обоє молоді, здорові, а Маринця, хоч і не носилася так із-панська, як сестра дружби, то проте й не так дуже простенько,— вона була зовсім до пари молодому студентові.

Всі троє увійшли в хату й застали Магериху та звісну в місті швачку, жидівку Срулиху. На столі були порозкидані різні матерії на жіночі убори. Маринця аж підскочила до стола; Магера став коло порога здивований.

— Що ви мені, Срулихо, у неділю заводите торг у хаті? — гукнув він сердито.— Чому ви свій шабас святкуєте і нитки не розірвете, а в неділю...

— Пане Магера,— відповіла Срулиха солоденько,— мене запросила ваша пані до себе, ну, й я принесла дещо до вибору на весілля. Я можу й вам принести, мій чоловік вам пошиє.

Магериха шарпнула незамітно жидівку за рукав, щоб не балакала,— видко, знала, що ся розмова буде не до вподоби старому. І справді, Магера зараз розсипався словами, мов горохом із мішка. Став перед кравчихою на весь зріст і сказав їй так, що не знати, чи й її Сруль відважився би на таке.

— Слухай, Срулихо, чому ти своєму Срулеві або й він сам не вшиє собі фрака і сподень по саму землю,— тільки все носить шапку з тхора та білі панчохи по коліна й патинки?

— Фрак і пейса! Ха, ха, ха! — засміялася бувала жидівка.— Чи бачив хто таке?

Студент засміявся також, подумавши собі, як би то пейсатий Сруль виглядав у фраку; а Маринця відступилася від стола й тільки здалека з жалем поглядала на гарні матерії.

— А чого ж ти мене, старого, хочеш прибирати? — спитався Магера у Срулихи.

— Я? Боже борони! Я тільки так, гадала собі: весілля...

— І що з того, що весілля? Нехай діти строяться, не я! Чи мене люди не знають? Кождий скаже й так: "Хто йде? Пан Магера йде!" І на весілля не піду, і нового справляти на себе не буду! І сей крам, що ти принесла сюди, забирай собі: і стара, й донька мають в що одягнутися. Адже я на великдень справив тобі нову сукню?—обернувся батько до доньки.— Що! Вже не можна її вбрати? Вже на весілля треба іншої? Що за часи настали тепер? Не досить, що на кожде більше свято справляй їм нові строї, а іншим видаткам і міри нема — справляй інше на весілля чуже! Новісінька сукня з великодня вже не добра!

— Але ж, тату, та сукня темна, а то треба ясної,— пояснила донька, зовсім збентежена батьковою впертістю.

— Темна сукня!.. На гроші так тяжко, а тут, чи літо прийде, чи зима, — вже й у нас мода, мода! Хата у землю влізла, когут із землі кукурікає просто у вікна на добридень, а "панна" з хати за модами вганяє! Все на ній таке надуте, з різних куснів позшиване; ґудзиків ціла копа, де треба й де не треба; тороки висять, боки тиснуть дроти; з'їсть ложку страви — аж піт на неї б'є... ще й парасольку візьме, щоби, хрань боже, не опалилася,— пані велика!

Кажу вам, пане Милян,— обернувся Магера до студента,— годі вже витримати. То перше бувало, аж любо було подивитися: дівка як убралася в бунду, підперезалася, чоботи взула... а вліті на ній легенька перкалева сукенка, каца-байка гладка — дівка, як мур! Тепер іде, як та тичка, як та оса перев'язана...— Тут він повернувся знову до Срулихи і грізно крикнув: — Забирай собі, Срулихо, свій крам, нехай не дивлюся!

Студент дивився з усміхом на всю подію, курив папі-роску й не обзивався. Маринця тим часом так зажурилася, аж їй сльози стали в її синіх очах. Магериха переморгнулася з Срулихою, та зложила всі матерії разом і по хвилині забралася з хати.

—г— Як ні, то ні!—сказала вона, ніби ображена.— Будьте здорові, пане Магера!

— З богом, Парасю! — відповів Магера й сів собі коло Миляна.

— Бо то, знаєте,— Магера раз тикав, а раз двоїв молодому студентові, щоб його пошанувати,— ви не дивуйтеся. Ми собі по-старосвітськи. Доки моя голова в хаті, дотi не згоджуся на ті панські витребеньки. Подивіться тільки по людях: доки були гаразди — шанували старе; коли ж у хаті стало пусто — перед людьми показуються як пани: їсти не мають що, але на строї мусять гроші найтися. В тижні бульби струже, а неділю під парасолькою! З біди йде до Львова в найми; вертає звідтам — уже не дівка Ганuська, тільки панна Анна: стиснена, що ледви дише, й рукавички на ній! Не допущу я

до того! Ще сю одну дитину маю, нехай же носиться так, як я хочу; а по моїй голові нехай уже інший лад настає!

Стара Магериха відвела тим часом кравчиху на подвір'я, поговорила там щось, вернулася у світлицю і — мовби нічого не сталося — питається:

— Ти на вечерню не йдеш? Уже передзвонили.

— Треба піти.

Магера встав із крісла, убрав свою капоту, на шию хустину, на голову німецький кашкет і пішов собі помаленьку до церкви. З ним пішов і студент.

Тільки вони пішли, не минуло й кілька хвилин, як Срулиха знову в хату з своїм крамом. І тепер уже мама і донька довго любувалися гарними матеріями, поки вибрали відповідні до весілля. Срулиха взяла міру з мами й доньки, обіцялася принести за тиждень строї на спробу — і пішла собі.

Тиждень минув, як із батога тріснув, у звичайній домашній роботі, яка ніколи не переводиться і якій ніколи не може бути кінця/ Магера й не думав про весілля за своїми орудками. Але прийшла знову неділя — і йому спокій і людям спокій; можна знову подумати трохи й розважити своє життя.

Днинка була така гарна, що Магера по обіді і спати не клався, тільки пішов у поле подивитися на збіжжя.

Лани зазеленіли та хвилювалися від легенького вітру, жайворонок щебетав десь у синім небі, а Магера походжав собі, одинокий, межами, далеко за містом, брав м'які колоски в руки, але не рвав їх, ласкав, мов

дитину маленьку по голівці, і вдоволено дивився у далекий синій простір.

Був би й не квапився додому, але в "місті відізвався великий дзвін у горішній церкві — сей старий милозвучний дзвін, що міщани були б не продали його за ніякі маєтки в світі: двісті років лунав він уже в цілій околиці — і Магера завернувся додому.

Ледви вступив в хату — нікого в ній і не було, тільки хлопець-наймит, що звичайно пас худобу,— як тут і увійшла його кревна, вдова Сороцька — та, що тамтого року виграла на лотереї кілька сот ринських і з тогу часу не може собі дати ради зі снами та нумерами.

— Дай, боже, добридень!

— Дай, боже, здоровля! Що там доброго скажете, кумо? Сідайте!

— Дякую вам... Я до вас із орудкою, і не з своєю.

— Послухаємо... Що ж там?

— Просила мене Домінка, аби я до вас передала сю коробку, а ви щоб її передали до молодого Лановича. Тут є все: і листи від нього, й дарунки, й фотографія...

Магера аж кулаком об стіну ударив.

— Що? — спитався він таким голосом, як би йому слабо зробилося. І коли б він зараз не понюхав був російської — хто знає, що сталось би, а так він лиш засопів, узяв паперову коробку з рук удови й поклав її на стіл.

— Якось не випадає Домінці затримувати те в себе, коли вже Ланович її не бере.

Старий тільки по голові гладився.

— Ой! Як придиблю де того смаровоза, то йому вуха обірву! — скрикнув він гнівно, але зараз-таки й додав, майже жалісливо.— А що ж" Домінка робить?

— А що ж? Вона тепер і на місто не може показатися. Стидно їй.

— А все то ті вечірки винні! Ті спацери! Перше було і за ворота не сміє дівка вийти, а тепер іди, гуляй, вистоюй годинами з дурним смаровозом, а він тебе потім викпить, і вже! Ой, ой! — стогнав старий,— що ж я з тим зроблю?

І він брав коробку в руки і клав на стіл, і знову брав і знову клав. Далі не втерпів, розв'язав стяжку на коробці, заглянув, що у ній є.

— О! Фотографія! Ще як у войску був. Ах, ти, ламполизе якийсь! — промовляв Магера до фотографії, як до живого чоловіка,— шкода, що ти не мій син. Справив би я тобі весілля! Так бись танцював трамблямки у моїх руках, що аж би тебе кості боліли... А се що? Дивіться: перстень і брошка якась! Чи бувало таке за наших часів, кумо? — питався Магера у вдови.— Перше справив своїй дівчині черевики, то хоч находилася у них, а тепер пришле такий образок і дивися на нього! Є на що дивитися!.. І то тепер у всім так. Перше хотів ти кого поздоровити з чим,— іди до нього; принеси гостинця, посидь, як бог приказав, поговори... Се розумію! А тепер, що? Напише карточку: "гра-тулюю" — і вже по всій параді... Якби був такий смаровіз бував дома у Домінки, при татові, при мамі, все було би добре. А тепер ти, тату, набік! І ти, мамо, також,— а до доньки йдуть листи, фотографії... Дома не знають, на що й заноситься. О! Скільки там самих листів!.. Гей ти, Івасю, ходи-но сюди!

Пастушок Івась надбіг із сіней.

— На, прочитай-но, що тут написано!

Магера Взяв перший-ліпший лист зверху й дав Івасеві читати, бо сам був неписьменний. Івась махнув собі рукавом попід ніс і помаленьку став читати.

"Львів, 3 жовтня 1884.

Найдорожча Домінко!

Доношу тобі, що я з ласки божої здоров і нічого мені не хибує. Тішить мене дуже, що не забуваєш за мене. Довідуюся о твоїм здоровлю, чи-сь здорова і як тобі поводиться. Може би, ти приїхала на покрови на відпуст до Львова..."

— А що? Не казав я тоді,— перебив Магера хлопця,— що змовилися! Адже їздила до Львова! Впильнуй же їх у такім великім місті!.. Що ж далі?

"Тут сливки дуже такі, кварта тільки 4 крейцари, а в нас дома 6. Доношу тобі, що більше нема в мене нічого нового. Не гнівайся, що так неладно пишу, і не забувай за мене, бо я тебе дуже люблю і цілую тисячу разів..."

— Поцілував би я тебе та отсим кулаком межи очі! — і Магера справді наставив кулак, так що малий наймит аж налякався.

— Ну, йди собі! — сказав до хлопця, і той вийшов у сіни.

— Таке мале,— завважила Сороцька,— а як читає: мов оріхи гризе!

Але Магері був лист на думці; обурив його він, хоч у нім і не було нічого такого незвичайного.

— Чуєте, кумо, що за часи настали?

— Аякже! Аякже! — потвердила вдова.— Тепер усе по-панськи. Посходяться в читальні: "Будьте ласкаві, панно Домінко!.." І то так до наших дівчат! Ті студенти так понавчалися. І співають собі, і якісь варцаби грають — і бог знає що! Хто таке перше видав?.. Моя донька книжки приносить до хати — і там в одній таке саме вичитала, як от та Домінка зробила. По-вченому тепер...

На недалекій дзвініці відізвався тоненький дзвоник, "сигнатурка", на знак, що зараз починається вечірня, і вдова вийшла із хати. А за нею небавом пішов і Магера, сховавши коробку у столику.

Йому було дуже неприємно і стидно. Якось аж не хотілося йти поміж люди. Він навіть не входив у церкву, тільки став собі знадвору й перестояв цілу вечірню. Сьогодні й на спів йому не збиралося: усе не сходила з думки ся коробка. Нащо пін її приймав? Нехай би була вдова сама занесла Лановичеві! У розпалі забув їй се сказати. Він, правда, хрещений батько Домінчин, але як тут йому влазити з таким ділом до Лановичів?

З тієї журби він зараз по вечірні віднайшов батька До-мінчиного, силоміць узяв його за руку й повів на медок. Так і чув він у своїм серці, що треба як-небудь потішити кума, та й йому самому було дуже ніяково на душі.

Випили, що випили, наговорили на молодого Лановича, скільки влізлося, а там, при третій склянці меду, і кинули про се балакати, бо обидва зрозуміли, що Домінка ще молода, і посаг має незгірший, то пару собі знайде. Вона не дуже й тужить за Лановичем... Размова пішла про господарство, засіви, торги, податки,— а коли на стіл прийшла п'ята

склянчина, обидва вдарили долонями об стіл, аж склянки підскочили, й рішили, що таки зовсім нема чого журитися. Одна тільки ще журба лишилася в серці старого Магери, що його прозивають Вороною. От і сьогодні він заглянув до города, а там хлопці з яблуньки ще залепуги рвуть.

— Я до них, куме, а один як крикне: "Втікаймо! Ворона йде!" І втекли. Ну, скажіть, куме, яка з мене ворона? Де ж я подібний до ворони?

— Звідки ж вони, куме, кличку на вас узяли собі? Бо я то й сам чув не раз, а знати не знаю, звідки се.

— Е! — махнув рукою Магера, почастував кума таба-кою і сам понюхав.— То ще, як я був в Італії на війні, то стояв довго у Вероні — місто так називається: Верона, а не ворона. Потім, як вернувся, оповідав се декому, а люди: ворона й ворона! Не розуміють! Говори їм за Венецію, Флоренцію, Верону: — а вони: ворона! Чоловік світа зоба-чив, а ти що?... Гей, куме! То були часи, як згадаю! Грошей повні кишені! Вина — як води! На квартирі, бувало, скажу до своєї господині: "Signora, datemi qualche goccia!" 1 — а вона, як та ласочка, так скаче коло мене. "Subito, signo-re!"2 — і поназносить усякого добра: їж, пий і веселися! Добра була душа, отся італьянка. Все чудувалася, що в мене таке біле волосся було. Ну, але я був собі хлопець — зух! Пийте, куме!

— Годі вже! — відпрошувався кум.

— Пийте! медок добрий!

Ще побалакали хвилину. Магера заплатив, і куми розійшлися.

Веселий вертав Магера додому — куди й журба ділася! Але він сам міркував собі і тямив іще добре, що, може, трохи забагато випив, і щоб се людям не впало в очі, не приставав на дорозі ні з ким до бесіди,

тільки йшов просто додому. Він мало коли пив і соромився перед людьми втратити дещо з своєї поваги.

Ставши у себе на подвір'ї, він глянув крізь відчинене вікно у світлицю. Там стояла його жінка, одягнена у зовсім новеньке убрання, а Срулиха аж'крутилася коло старої, так щось поправляла та примірювала та значила собі. Донька була тут також, вдоволена й усміхнена: її сукенка та блузка лежали вже на ліжку.

Стара Магериха так була захоплена своєю особою й новим строєм, що й не запримітила свого чоловіка.

1 Пані, дайте чим закропитися! (Іт.)

2 Зараз, пане! (Іт.)

— То завузьке на мене, трохи розпустіть, бо душить;— говорила вона до швачки, пробуючи сп'яти на собі вузький кафтаник, як у ту саму хвилину Магера сперся ліктями у відчиненім вікні і привітав свою жінку солодкою італьянщи-ною:

— Signora! Come siete bella! Vi amo! 1

Але Магериха, не така вчена, глянула лише на старого спідлоба й відповіла йому далеко не так солодко й до того по-нашому:

— Вступися ти, дурна вороно! Не заступай світла! Магера не зважав тепер на образу, яку від жінки прийняв

спокійно, лише далі величав її:

— О та dolce, cara, carissima Катерино! 2 Бігме, я тебе не пізнаю! Чи то ти моя рідна жінка, чи я брешу?

— Брешеш, старий! — відрізала жінка, не подумавши, бо не мала часу.

— Що? Я брешу? То ти вже не моя жінка? Ну, коли ні, то я собі знайду іншу. Нащо мені такої сивої та беззубої? Я ще не таку собі знайду!

Магериха образилася, бо хоч і справді не мала вже деяких зубів і се кожен бачив, але про те, що вона сива, не кожен знав, бо вона все так хитро обв'язувала голову хустиною, що сивину мало коли було видко. Тепер вона скинула із себе кафтаник і, користаючи з вільної хвилини, коли швачка щось собі значила, приступила ближче до вікна і спиталася в чоловіка з докором:

— Що? Ти вже впився?

— Але-о! Ще б із тобою потанцював, як молодий!

— І чому ти, старий, не шануєш себе?

— Як не шаную? Або що? Мені не можна випити? З кумом здибався — й випили трохи. Давно ж то я пив? Ще на Великдень!

— Чекай! чекай! Я тобі ще своє скажу.

— Та-бо ти, Катерино, май розум! — уже неначе просився старий, але Катерина й слухати його не хотіла. Тоді Магера вдався до Срулихи: — Слухайте, Срулихо, і розсудіть своїм жидівським розумом, по чиїм боці правда. І ти слухай, жінко! Правда, була у нас восени гуска? Добре їй діялося: їсти мала що, товста була. Ходила собі по подвір'ю: тільки жий, не забагай собі нічого більше. Отже, ні:

1 Пані, які ви гарнії Я люблю вас! (Іт.)

2 Моя солодка, дорога, найдорожча Катерино! (Іт.)

знудилося їй самій на подвір'ї, злопотала крильми й полетіла до інших гусок. Правда, де я її найшов? Аж у Богдан-ського. А чому? Бо в нього був цілий табун гусей, то й наша схотіла до компанії. Дурна гуска, а проте розум має! А чим же ж я гірший від твоєї гуски?.. Добре я кажу, Срулихо, чи ні?

Срулиха засміялася і згодилася з Магерою.— Чоловік,— каже,— без людей не може жити: знудиться самому.

— Ото ж то й є, відпога Катерино, аби-сь знала!

І на припечатання сеї справи Магера вийняв табакерку з кишені в камізельці, вдарив її двома пальцями спершу по вічку, а потім збоку, відчинив і понюхав усмак. Після того він, мов не тими самими очима, що перше, глянув на свою жінку й побачив щось таке, чого перше не запримітив. Жінка саме тоді зодяглася знову у новенький каф-таник.

— Що се? І ти вже вбираєш таке вузеньке?

Не втерпів старий, відступився від вікна й увійшов у світлицю.

— Ну-ну! Нехай же я подивлюся, яке опудало робить із себе моя стара. Бігмс! Прости, боже, гріха,— що ви, Срулихо, гадаєте зробити з моєї старої?

— Ніщо, ніщо, пане Магера,— заговорила кравчиха спокійно.— Адже на таке весілля повинна ваша жінка й ваша донька вбратися! Там же будуть самі панове: бур-мистр, асесор, уся комуна, комісар, декан...

— Овва! — відповів Магера зневажливо.— Ми більші пани! Вони всі з нас живуть.

— Ну, певно!— обурилася стара Магериха.— Або ж він коли дивиться на людей! Він у своїм замащенім убранні й на цісарське весілля пішов би!

— А проте я пан! Кождий знає мене!—відгіовів Магера гордо, походжаючи собі по хаті.— Ні! справді, стара, в тебе розуму нема. Шістдесят років не зважала на моду, а на старість здуріла.

— Та де ж се модне, пане Магеро?!—втихомирювала жидівка.— Або ви знаєтеся на модах?

— Що ти собі, Срулихо, гадаєш, що тільки ти знаєшся? — обурився Магера, хоч у душі справді не був певний, чи сей стрій на жінці модний, чи ні.— Нащо мені більше й знати? Своїми очима бачу'.зашнурувала мені мою стару, що аж посиніла.Уаіепе іп таїога '. Ще мені жінку вдушиш!

1 Йди до біди (іт.).

І вже приступив до жінки, щоби власними руками показати, що їй тісно, але вона відіпхнула його:

— Йди ти з своїми лабами! Ще поваляєш! Магера, проте, все ще раз любенько сказав:

— Carissima Катерино тіа!— чого ніхто в хаті не розумів, хоч воно таки показувало його добре серце.

Донька Маринця, як добре вихована дитина, тим часом зовсім не обзивалася й тільки боялася, щоб батькові не прийшло на думку оглянути й її нове убрання. Як на те, батько приступив до ліжка, застеленого біленьким простиралом із коронками, де побіч двох подушок із вишиваними пі швами лежала новенька рожева сукенка Марину, і й її блузка. Блузку він узяв у свої руки — донька аж поблідла зі

страху — й тільки всього на ній примітив,— бо так у руках не міг осудити,— що в ній в деяких місцях було повкладене щось тверде.

— Що се? Дроти якісь чи тріски всередині?

Тут уже донька не втерпіла, прискочила, мовби мала не знати кого боронити, обняла свою блузу легенько, мов дитинку, і взяла її з рук татових.

— Положіть, тату, прошу вас... іще помнете.

— Н-ну!— заспокоював старий сам себе,— я не кажу, коли на дитину що справиш; воно молоде, але нащо тобі, стара? Чи не маєш у що вбратися?

Магерисі було вже сього воркотання забагато й вона відповіла сердито, не зважаючи на жидівку, яка врешті нічому не чудувалася, бо знала Магсрів здавна:

— Ага! Піду й я так, як ти, аби кождий здалека бачив, що йде козоріз... Іди спати, кажу тобі, старий табачнику, бо буде біда. Не зачіпайся, поки я добра! Коли ти вже по-італіянськи зі мною зачинаєш, то ти знаєш, чим то скінчиться для тебе?

Сі тверді слова жінчині зовсім отверезили Магеру. Він тямив, що коли вип'є, тоді в жінки ваги не має й нічого не вторгує. Звичайно, коли він тверезий, то вона мовчить і слухає, хоч усе зробить по-своему; коли ж трохи під-хмелений, то ужТнка терпить, терпить, а там потім і змиє голову, як не своєму. А того Магера не любив.

Жидівка вже'йе^довго й бавилася в хаті, забрала одежу, щоб дещо поправити, пригладити, і старий Магера не заводив уже суперечки за сукні.

Коли ж вийшла й донька з хати, він мовби й не випив нічого, спитався цілком поважно в жінки, що робити з тією коробкою, що переслала Домінка: чи передавати її до Ла-новичів, чи ні? Магерова також, мовби й не сперечалася перед хвилиною з чоловіком, зацікавилася його питанням, вийняла коробку зі столика, переглянула все, що в ній було, й задумалася.

— Справді, що тут робити? Ще коли б то були самі листи, то можна би їх кинути в огонь та й кінець справі, але то перстень якийсь, мабуть, золотий, і брошка, і шовкова хустина — затримувати того в себе не можна... Нема іншої ради — треба віддати.

Старий Магера мав сам се зробити, щоб ніхто не знав, навіть щоб і донька не довідалася. На те й сховав коробку в скриню й замкнув. Дуже було йому неприємно, та що діяти? Мусив віддати.

III

Минуло ще кілька днів. Весілля зближалося. Се можна було запримітити на цілім роді Милянів та Аановичів. Усюди готувалися то з приносами на весілля, то з одягом, щоб можна показатися міжа люди.

У Магери також робота аж кипіла,— адже Маринця мала бути дружкою. Вона-то, бідненька, хоч яка молода,— ледве сімнадцять літ їй минуло,— мала в своїй опіці світлицю і дбала справді про неї так, що й на рідного тата сварилась, коли він часом необачно заболотив поміст, який вона власними руками мила щосуботи. Сього ж тижня, перед весіллям і перед зеленими святками, робота була подвійна. Подружки, як звичайно, прийдуть дружбове, прийдуть і інші гості,— в світлиці мусить усе світитися, як у дзеркалі. Маринця білила стіни, мила столи, крісла, вікна, поміст — і таки завзялася вимити раз і шафу, якої ніколи не сміла доторкатися, бо батько робив собі на ній крейдою свої знаки, які лише він сам розумів. Із причин сих знаків вона тепер таки на добре посперечалася з батьком, хотіла зараз переписати йому все на папір

числами, яких уживає цілий світ, одначе старий не згодився й поставив на своїм: його знаки мусили лишитися на шафі. Що гірше — він дещо стер пальцем, а дещо дописав крейдою, так що білу широку пляму на темно-жовтій шафі мусив кожний побачити. А що сі знаки були купецькі рахунки Магери, то донька й не важилася самовільно стерти їх — і так вони лишилися.

Тим часом і Магера мав свій клопіт. Кілька разів уже збирався віднести сю коробку до Аановича; нарешті стрів його раз на дорозі коло своєї хати й запросив до себе.

Жених і не здогадувався ніякого лиха, бо Магера, зда-налооі, був добрий; але коли тільки обидва вступили в світлицю, старий зовсім змінився, понюхав табаки, засопів, відчинив скриню, вийняв коробку й передав мовчки Ланови-чеві.

Той і не здогадувався, в чім річ, і дуже зчудувався, коли Магера аж по хвилині сказав грізним голосом:

— Коли б ти був моїм сином, то, кажу тобі: голова не була б твоя! Смаровозе якийсь, ходиш! Колись будеш мати діти й сам побачиш, як будеш дбати про їх добру славу. Чого так вибалушив очі? Се твої листи до Домінки й дарунки... А тепер забирайся з моєї хати, нехай не дивлюся на тебе!

Ланович дуже засоромився й не відповів ані слова. Поклав коробку на стіл і хотів відійти.

— Чому не береш?— скрикнув старий ще грізніше.

— Нехай тут лишиться! Я не візьму.

— Се не моє добро! Бери собі!

Ланович хотів уже таки втекти, але Магера заступив йому двері.

— Не береш?

— Ні!

— То ходи зі мною, гонивітре якийсь!

Магера взяв коробку в одну руку, а другою схопив жениха за грубий ланцюг від годинника й силоміць завів його в кухню. Там Магериха розіклала якраз великий огонь у печі, щоб спекти схаби на весільний приніс і пироги для себе на свято. Магера в одній хвилині вийняв дорожчі речі з коробки і сказав, що продасть їх на бідних, а листи й фотографії і якісь стяжки як кинув у піч, аж огонь розскочився. Магериха аж настрашилася, але не перечила старому, бо був дуже сердитий.

Молодий жених пішов додому дуже зажурений.

— Бійся бога, старий, що ти робиш? Се ж не твоя дитина!— стала жінка докоряти.— Цілком прибив його!

— Все мені одно! Я ще й зі старим порахуюся.

— Дай же спокій!

— А тобі було б мило, коли б так хто за ніс водив тобі твою доньку чотири роки?! Кажу тобі, я й на весілля не піду. Я вже з тиждень над ним гадаю: чого я туди піду?

— Як же так годиться? Сестра моя доньку віддає, твоя донька за дружку буде, а ти не будеш на весіллі? Завзявся сорому наробити родині?

ж інка знала болюче місце Магери: де ж би він відважився зробити сором родині, або хоч дати причину до поговору?

— Підеш, підеш, я знаю,— говорила жінка й казала правду.

Магера знав се також, але сьогодні, в суботу, ще вдавав упертого.

В неділю зранку вже все було в Магерихи готове: і сукні, і приноси. Перед хатніми дверима в два ряди стояли зелені галузки деревини, в хаті й на подвір'ї пах свіжий шувар, розкинений по землі. Все було до ладу, біда тільки, що дощик почав накрапати.

— Се на ваші строї, на ваші панські витребеньки, тороки, кокарди й рукавички!— глузував собі Магера й дуже сердив жінку.

Але на потіху Магерихи небавом небо вияснилося,— все виходило так, як вона хотіла.

Вінчання мало бути перед вечором, але Магериха з донькою почали зодягатися вже по обіді. Аж тепер побачив Магера докладно, які строї пошила Срулиха на його жінку й доньку. Строї були зовсім не господарські, не такі, як досі водилися в його хаті,— були просто панські, та й годі! Ще на жінці не було того так знати, якось Срулиха ухитрилася пошити щось таке напівпанське, а напівміщанське; але донька — ціла панна! Ще й зачесалася якось так дивно, що Магера дивився, дивився і своїм очам не вірив. Така якась зграбна й легенька зробилася, квітками уквітчалася,— Магера сам своєї доньки не пізнавав. І хоч ніяким способом не міг сказати, що доньці в сім строю не до лиця, одначе аж заломив руки і майже з розпукою сказав:

— Нема вже, мабуть, гаразду в нашій хаті, коли вже моя донька вбирається як наймичка зі Львова. Всі інші доньки, що я повіддавав, виховав я по-старосвітськи, по-господарськи, без панських примх, а при сій доньці не моя вже голова... Нові часи настають... Гріх береш на душу, жінко!

Магериха не обзивалася ані словом, а донька в плач і давай цілувати батька по руках та просити, щоб не гнівався. Батько аж сам закліпав очима — жалко йому стало — але не попустив своєї гадки.

— Не плач! Не плач!—сказав лише й вийшов на подвір'я, з подвір'я зайшов у садок.

Тут— походжаючи, нагадав собі своє життя. Як він виховав восьмеро дітей і всіх вивів у люди, скільки напрацювався для них і як через них — лише через них, розійшлося його надбане добро. І тому дай, і сьому дай — мало що н самому осталося на старі літа. І се, що є, забере Мари і ці, и. Нема вже справді в хаті такого гаразду, як був ліпші ніс. І от показується/познака сього упадку: стрій, що не до пари ні цілому домашньому життю, ні роботі в родичі,— стрій, яким бідні люди прикривають свою бідноту, (ю не є певні у своїй душі. Що порадиш на се лихо? Воно приходить звідкись і тихенько чіпляється людей, як недуга і смерть, перед якою не втечеш...

Щоб себе трохи заспокоїти, Магера поклав собі піти до Милянів подивитися, як панна молода зодягнена, бо прийшло йому на думку, що для слави родини, може, й не годилось би, щоб його рідна донька, сьогодні дружка, при панні молодій виглядала, як донька бідака. Інші будуть вистроєні, а його донька, що?— Не його донька? Не дитина старого Магери, що стільки літ дбав про родину й не показував по собі біди?..Нехай би вона й послухала його, свого батька, і зодяглася по-господарськи, нехай би й жінка на те згодилася, так що з того? Інші звичаї захопили вже людей, подалося вже стільки, зубожіло ще більше, місто не зачинене, не здержиш невиданих звичаїв, що так і пруться у місто з усіх боків.

Магера застав панну молоду, вистроєну ще краще, як його донька, з довгим велоном на голові. Тепер уже не казав нічого, хоч був смутний у своїй душі.

— А прийдуть же хоч із короваями та з вінком від молодого?— спитався ще лише в старого Миляна з недовір'ям.— У тебе все по-панськи... Де ж се бувало в нашій родині!

— Прийдуть,— я казав. Баби не хотіли, але я не згодився. Гадаєш, що мені ті панські примхи до вподоби? Та що,вдієш із жінками?

Милян жив по-панськи. В нього були дві світлиці, й аль-кир, і кухня. Місця на весіллі було досить. Столи були вже позастелювані й позаставлювані всячиною, а з кухні розходився по цілім подвір'ю такий запах із печені, що пес не міг у буді всидіти й тільки жалісно скомлів на припоні.

Магера й Милян коштували саме якусь дуже смачну горілку й розмірковували, що таке надало їй такого доброго смаку, коли чують — на вулиці грає музика. Дванадцять жидів грає марша так гарно, мов військова музика. А за ними свашки, дружки і дружбове та інше молоде товариство несуть короваї й вінок до молодої.

На подвір'ю музиканти стали і грали далі, а старший дружба з миртовим вінком на полумиску, застеленим великою квітчастою тонкою хусткою, вступив у сіни й застукав тричі в двері світлиці, де була панна молода. За ним стали інші дружбове з короваями. Мати Юльки, дві кухарки й ще одна жінка, що варила по всіх ліпших міщанських весіллях, прибігли з кухні послухати. Надійшли і Милян, і Магера.

Двері відчинилися, старший дружба вступив із іншими в світлицю і сказав поважно: "Слава Ісусу Христу!". Всі зібрані відповіли йому так само поважно: "Навіки слава!" Потім дружба відкашельнув, видивився

дуже грізно на панну молоду, кругленьку, присадкувату, з задертим трохи вгору носиком,— і промовив:

— В господарський дім вступаю і кланяюся насамперед богу, потім татові й мамі, а потім тобі, всечесна панно молода! Не знаю, чи найшов я дорогу, чи заблудив, що зайшов сюди, але я, здається, дороги не змилив і йду, щоб серденько твоє звеселив. Бо милость панянська нас сюди привела і так нас говорити навчила: "Чого сумна ти, панно, невесела, чому серденько жалем ти розжалила? Чи може, на розквітлу розмайринову коруну ти собі не заслужила?.."

Тут дружба мовби забувся на хвилину; Юлька ж тим часом скривилася, на плач їй збиралося.

— Не плач,— сказав дружба в дуже відповідну пору, хоч йому так із промови випадало сказати,— і жалю собі не завдавай, панянських своїх слів не розливай, іно коруну сю розмайринову з рук наших кавалерських відбирай! Бери, бери, бери, то урожденна за своє, що тобі ласка божа дає! Булась, як ружа в городі донині, а тепер будеш прикрасою в родині!

— Дуже добре!— не втерпів Магера й похвалив дружбу за промову. — То розумію! І де він навчився? Я не чував такого...

— І я не чував, але що добре, то добре. Все нагадує, як за нас бувало,— відповів Милян.

Тим часом музика на подвір'ї вдарила "туш" і заграла "•Многая літа". Зчинився гамір. Юлька зі слізьми в очах відібрала з "кавалерських рук" вінок у кошичку, три короваї на полумисках, прикрашені смерекою й торішніми яблуками, та поклала на стіл. Музиканти ввійшли в сіни і грали далі.

Трохи потішився старий Магера, що пошановано старий звичай, трохи жінка помогла,— і він із більшою відрадою в серці вернувся додому. Застав там саму жінку, що все ще не була зовсім готова на весілля, ще чогось шукала й не могла найти.

— Давай, стара, їсти! Йду;на весілля!

— Та як? На весілля йдеш і дома хочеш наїстися?

— Що ти знаєш? Давай і не питайся!

Не було іншої ради — винесла жінка страву. Тішилася, що хоч старий не сердиться більше. Магера їв і приговорював до жінки:

— Так, так! Тепер коли йдеш у гостину, наїжся перше дома! То тепер уже не ті давні часи, де на гостині і їж, і пий, і.попускай ремінь. Тепер по-панськи все. Ану, почни ти в гостях їсти, як бог приказав, то пажерним назвуть. Такий уже світ настав. Усі осудять, скажуть: "Дома не має що їсти! Не вміє між людьми найтися!" Ніби, пощо ж старому йти на весілля? Танцювати?.. А що за короводи при гостині! Хіба я не видав? Радше дома отак собі спокійно попоїсти — і вже! А ви собі на весіллі їжте або не їжте — що мені до вас?

Жінка слухала, як він так їв і все кидав по кілька слів, і усміхнулася: певна річ, старий уже випив дещо, коли такий балакучий. Але не сказала нічого.

Попоївши, Магера навіть причепурився трохи, причесався так, що волосся поверх вух на висках закрутилося, поправив хустку на шиї і вже виходив із жінкою з дому — донька вже давно пішла,— коли тут прибігає брат пана молодого, і, настрашений, питається:

— Чи нема тут Андрія?

— Нема! Або що? Втік?

— Та десь вийшов перед хвилею й не можемо його найти. А тут шлюб незабавом... П'яний був трохи...

Обоє Магери дуже затривожилися, коли погадали, що з того може вийти великий сором родині.

— Я казав, що той смаровоз не ожениться по-людськи. Все мусить бути інакше!

— Може, він захорував?—спитала Магериха. Андріїв брат і не відповів, побіг далі.

Магери пішли чимскоріше до Милянів на раду, що з сим чинити. Застали тут уже повно гостей, що прийшли відвести молодят до церкви. Музики грають, усе вже готове. Ще тільки жениха нема.

Як на лихо, і сюди саме тепер принесла Петрейчиха вістку, що молодий десь заподівся.

Вдова Сороцька в гурті старих, що чекали в холодку в городі, саме розповідала свій предивний сон: як покійна

Пилипиха — дай їй, боже, небо! — прийшла до неї уві сні й радила їй доконче поставити на лотерею 7, 31 і 59,— і вона, розуміється, поставила — коли в сю хвилину надійшла до гурту стара Петрейчиха і спитала просто:

— Чи то правда, що молодий утік? Я чула...

Гості дуже здивувалися, бо не чули нічого. "Се не може бути! Певно, захорував абощо",— відповіли Петрейчисі коротко; але жених справді не

приходив, усіх обняв неспокій. Стали старі голови думати над тим, чому б молодий мав утікати. Нема причини! Може, Домінка почарувала? Се дуже легко може бути: її мама — жінка непевна. Так се була би вже одна причина. А друга причина не інша, тільки така, що загалом діти тепер не такі, як бували давніше,— неслухняні, нічого з ними не вдієш. Не слухають батька-матері, тільки свого дурного розуму.

І всі старі дивилися з докором на молоде, гарно прибране покоління, що вешталося то туди, то сюди, чекаючи на жениха.

Надійшов і Магера до гурту. Почув зараз, що гості знають новину; пояснив їм, що молодий не голка, не згубиться, певно, слабо йому зробилося,— але щодо загального погляду на дітей, відразу згодився зі старими.

— Подивіться лише на тих-от дівчат, як-то вистроєне! Де-то перше хто таке видав?

— Де-де!— потвердила Сороцька, забувши і про лотерею.— Чи то ж перше й весілля так відбувалося? Давно не в велоні брала дівчина шлюб: молода мала на голові стяжки й розмайриновий вінок. Ще я так ішла до шлюбу.

— І я так,— вмішалася в розмову інша стара жінка.— Як нині тямлю: я мала на собі білий кафтаник із широкими рукавами, чорний поясок і спідницю ружову, гладку, а не крилінову, яку тоді пани носили.

Третя жінка на те:

— А тепер, дивіться, й на передмістю по-панськи! Перше носили корсет червоний або синій, шнурований, та не туго, як тепер, і по верху, голова в квітках, коса зі стяжками... А тепер... Кравці тепер такі моди позаводили!..

І згадали бабусі давні часи — люба їм розмова. Гадками літали вони яких тридцять, сорок літ у минувшині, коли ще була мода своя, а не завезена з чужини. Всіх їх — кого більше, кого менше — боліло, що ті часи вже минули; тепер на діти все купуй та й купуй обнову, а в тім ні находитися, ні на се надивитися.

І Магері була своя розмова дуже до вподоби. Він от таки сьогодні мав гризоту через строї.

— Мій тато,— почав він,— пам'ятаю, як убереться взимі в бекешу, підбиту кожухом, як підпережеться поясом, шапка баранкова на завісах, велика,— аж любо подивитися! Бувало каже мені держати пояс. А пояс був шовковий, золотом тканий, довгий,— ще донедавна були з нього стяжки при корогві в горішній церкві. То я бувало стану на стільчик, бо малий був, і держу один кінець пояса, а тато небіжчик — дай йому, боже, царство небесне! — притримує другий кінець пояса при стані, крутиться до мене і складає пояс на собі рівно, на дві-три п'яді широко. Як вийшов на місто — хлоп, як мур! А вліті зелений або синій жупан візьме на себе, знову поясом перепаше, солом'яний капелюх на голову — ото носилися!

— То так на передмістю було,— пояснили Магері слухачі.

— Ну, бо й мій тато був із передмістя. А в місті як було? Також не носилися так, як тепер.

— В чемерках ходили,— завважив хтось.

— Взимі в чемерках із кожухом; літом у капотах отаких, як ота моя. Ще нас тільки кількох тримається старого, а всі інші — куці шваби. Та от і я швабську шапку часом ношу: інших і не продають, а сам не зроблю.

— Та-бо перше й весілля не так велося,— почала знову Сороцька.— В четвер були заручини, у вівторок весілля, на другий четвер виводини.

Цілий тиждень тяглося. А тепер від полудня до вечора — та й по всім, як із батога тріснув!

Магера був рад і самій розмові, й тому, що за розмовою час минав скорше: може, тим часом віднайдуть молодого й минеться клопіт. Але розмова ввірвалася; так і видко було по всіх неспокій. Щоб як-небудь знову забавити гостей, Магера почав усіх жінок частувати своєю табакою. Мусили жінки брати, бо старий не вступався. Як непри-вичні, вони всі так гірко почали пчихати, що аж поплакалися.

— Чемериці досипав до табаки! Нам на збитки! — нарікали жінки, витирали сльози і сміялися одна з одної.

Магера виясняв, що ні: се лиш його табака така добра, правдива російська, та ще й з житнім цвітом до того.

Здавалося, бавилися гості і без весілля добре, а проте після табаки всі знов замовкли, мов води в рот набрали,— чи ще нема молодого? Може, й справді де пропав, або захорував, або зробив собі що?.. Вже вечоріє, а його нема!.. І декотрі жіночки вже відійшли собі набік, іншу раду радити, свою, жіночу. Діло було не таке просте, як би кому здавалося; годилося його розважити гуртом і помалу і з усіх боків... Се ж справді небувала річ, щоб жених перед вінчанням утік! Буде про що побалакати хоч із місяць...

Магера пішов до хати. Вже й йому терпцю не стало; мусив звідатися в жінки, чи ще не найшли молодого. Жінка побачила його й вийшла йому назустріч.

— Пропали два веприки, все м'ясо застигне! — сказала вона так, як би їй не молодої було жалко, тільки веприків. А то вона сестру жалувала.

— Ще не найшли? — спитався Магера.

— Ні! Іди-но ти, може, ти його де найдеш. Уже по всіх закамарках, стодолах, ямах шукали — і нема! Сестра з розуму зійде. Така ганьба!

— Де ж я його буду шукати? Радше йду собі додому спати, і вже!

І справді Магера пішов зараз додому. Йому було так прикро, що між людей уже й не мав гадки сьогодні показуватися. Щоб його не стрітило багато людей, він навіть не вертав звичайною, коротшою дорогою, через місто, тільки пішов попри цвинтар, де менше людей ходило.

Іде він задуманий і лихий та розбирає в своїй голові не-чувану пригоду, коли дивиться на цвинтар — стежечкою поміж могилками хтось походжає собі. На цвинтарі дерева й корчі — не видко добре. Магера йде до хвіртки, відчиняє, дивиться ще ліпше — молодий Ланович ходить! У першій хвилині хотів старий підбігти до нього, вхопити за чуприну й так вибити, щоб на ціле життя попам'ятав своє весілля. Але зараз прийшло на думку, що сполохає його і він утече. Ще життя собі відбере, бо не знати, що в гадці має.

— Андрію! — крикнув Магера зовсім лагідно. Ланович стрепенувся й оглянувся.

— Не втікай, Андрію! Не втікай! Я тобі не ворог! Май розум!

Андрій справді не втік, лише почекав.

— Що ти доброго робиш, хлопче? — спитався Магера й поклав йому руку на плече, щоб у потребі придержати його.

Андрій заплакав, як дитина.

— Домінки мені жаль! Мама мене перемовила...

— І ти аж тепер нагадався?

— Ви мені нагадали! Сими листами нагадали, що спалили їх! Мені тепер із думки не сходить...

— Що ж гадаєш робити?

— Порадьте, вуйку! Я до шлюбу не піду.

— Треба було мені скоріше сказати, а так тепер, що я тобі пораджу? Одно тобі лише скажу, що тепер і Домінка не вийшла би заміж за такого смаровоза, як ти, та й ще по тім усім, що ти наробив.

Гадка була така подібна до правди, що Ланович аж зупинився.

— Обітри очі й ходи! Ти, бачу, трохи випив і не є при добрім розумі.

Ланович вагався.

— Ходи, я тобі кажу! Скажемо, що тобі зробилося недобре і вже. Ходи, ходи!

Ланович справді пішов за вуйком.

— А не дивися так, як би ти три дні не їв! Голова догори! Се ж на своє весілля йдеш! Там чекає на тебе Юлька, така гарна, що аж забудешся!

Цілу дорогу розважав Магера Андрія, говорив усячину, та для більшої певності взяв його під руку. Перед самим домом молодої Андрій нараз став, але в ту саму хвилину вибігло з хати кілька з родини й так обступили його, що про утечу й гадки не могло бути. Пішов Андрій у світлицю, як ягня на заріз.

Але Магера аж відітхнув легше. Зараз віднайшов свою жінку і потішив її: "Не журися, не пропадуть веприки: з'їмо їх!"

Потім пішов і до гостей, що вже почали розходитися, й потішив їх також:

— Не втікайте! Є молодий, весілля буде! Самі ж ви казали, що тепер нові часи,— все мусить бути інакше...

З тієї радості й досади Магера понюхав табаки так, що аж йому в очах засвітилося...

1903